

BARBARA KONECKA-SZYDŁOWSKA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

KAPITAŁ ENDOGENICZNY W ROZWOJU MAŁYCH MIAST (WYBRANE PRZYKŁADY)

Abstract: Endogenous Capital in the Development of Small Towns (Selected Examples).

In the present-day socio-economic conditions, an important factor of the development of small towns is their endogenous capital. There are many small towns that rely on the local tradition and identity in their search for a new image, building a town's brand, and for its promotion and development. A study was conducted on the role of endogenous capital in the development of small towns on the example of three Wielkopolska towns differing in size and administrative functions performed: Nowy Tomyśl (pop. 15 thous.), Wolsztyn (13.4 thous.) and Koźmin Wielkopolski (6.7 thous.). The analysis showed the towns' development strategies based on endogenous capital to be different and implemented with varying effects.

The results presented in the paper are part of the international research project *Small Towns in Eastern Europe: Small Towns Development Perspectives Using Local Resources and Networks* carried out by the Leibniz-Institut Für Landerkunde in Leipzig.

Key words: Small town, development strategy, endogenous capital.

Wprowadzenie

We współczesnych warunkach społeczno-gospodarczych ważnym czynnikiem rozwoju małych miast jest ich *kapitał endogeniczny* określany również jako *potencjał endogeniczny* czy *zasoby endogeniczne*. Problematyka kapitału endogenicznego w rozwoju małych miast w Polsce podejmowana jest zarówno w rządowych dokumentach strategicznych (i projektach), jak i w publikacjach naukowych. Przykładem dokumentu strategicznego jest *Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015*, gdzie w ramach priorytetu *Podniesienie spójności terytorialnej*, jednym z celów jest wspieranie rozwoju sieci osadniczej i miejskiej, wzmacnianie procesu odbudowy potencjału gospodarczego małych miast i miasteczek, opartego na endogenicznych walorach tych ośrodków. Rola i funkcjonowanie małych miast w systemie osadniczym Polski zostały szerzej przedstawione w *Eksperskim Projekcie Koncepcji Przestrzennego Za-*

gospodarowania Kraju do roku 2033, w ekspertyzie *Funkcjonowanie miast małych w systemie osadniczym Polski w perspektywie 2033 r.* opracowanej przez Heffnera (2008). Dokument ten został opracowany na zamówienie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego na potrzeby prac nad nową *Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*. Należy zaznaczyć, że dokument nie jest projektem dokumentu rządowego, ale zawiera szeroką ekspercką ocenę sytuacji i trendów w zakresie rozwoju przestrzennego w Polsce i wskazuje na główne elementy polskiej przestrzeni w perspektywie do roku 2033 (w tym na małe miasta i ich rolę). Materiał ten po przeprowadzeniu debaty publicznej (konsultacji społecznych) stanie się podstawą do opracowania projektu dokumentu rządowego.

Według Korcellego (2007a,b) krajowa polityka przestrzenna powinna docenić rolę małych miast i znaczenie utrzymania i wzmocnienia ich funkcji w przestrzennej organizacji życia społecznego. Proces odbudowy i utrzymania potencjału gospodarczego małych miast powinien opierać się przede wszystkim na endogenicznych zasobach tych ośrodków. Konieczne jest także wspieranie samorządu wojewódzkiego w działaniach angażujących społeczności lokalne oraz instytucje rozwoju lokalnego do podejmowania inicjatyw na rzecz rozwoju małych miast oraz współpracy z dużymi ośrodkami miejskimi.

Przykładem publikacji naukowych na temat zasobów endogenicznych w rozwoju małych miast są m.in. prace: Marszał (2009a,b), Poczobut (2009) oraz opracowania poświęcone wybranym małym miastom, np. Barek (2009) (Koźmin Wlkp.); Tkocz *et al.* (2009) (Wisła); Kwiatek-Sołtys (2009) (Krzeszowice); Struczyński (2009) (Gniew); Slenczek, Sikorski (2009) (Kowary); Namysław (2010) (Kamienna Góra).

Współcześnie wiele małych miast w lokalnej tradycji i tożsamości poszukuje pomysłu na kształtowanie nowego, unikalnego wizerunku miasta, budowanie marki miasta (*branding* miasta, por. Grzelak-Kostulska, Hołowiecka 2010), jego promocję i docelowo rozwój. Rozwój społeczno-gospodarczy małego miasta warunkują różne grupy czynników, ale zdaniem Paryska (2001 s. 70) w Polsce „w istniejącej sytuacji, najbardziej klarowną szansą rozwoju mniejszych miast jest gospodarka lokalna bazująca na endogenicznych czynnikach rozwojowych”, czyli na czynnikach lokalnych. Lokalne czynniki rozwoju odpowiadające lokalnemu kapitałowi endogenicznemu małych miast obejmują trzy podstawowe grupy czynników: ekonomiczne (endogeniczny kapitał ekonomiczny, np. posiadany majątek i baza produkcyjna), przyrodnicze (endogeniczny kapitał przyrodniczy, np. zasoby przyrodnicze i walory krajobrazowe) i społeczne (endogeniczny kapitał ludzki i społeczny). Na kapitał ludzki składają się przede wszystkim wiedza, umiejętności, kompetencje i zdolności innowacyjne jednostek. Kapitał społeczny jest to obywatelskie nastawienie członków społeczeństwa, normy społeczne wspierające działania wspólne oraz zaufanie interpersonalne i zaufanie do instytucji publicznych.

Pierwszoplanową rolę w budowaniu strategii rozwoju miasta i tworzeniu wizerunku miasta, opartego na lokalnych tradycjach i tożsamości, ma samorząd lokalny.

Należy jednak podkreślić, że nie mniej istotna w tym procesie jest partycypacja aktywnych mieszkańców miasta, należących do lokalnych organizacji i stowarzyszeń.

Celem opracowania jest zbadanie kapitału endogenicznego w rozwoju małego miasta. W pracy identyfikuje się kapitał endogeniczny małych miast w postaci lokalnego majątku i bazy produkcyjnej (endogeniczny kapitał ekonomiczny), zasobów przyrodniczych i walorów krajobrazowych (endogeniczny kapitał przyrodniczy) oraz lokalnej tradycji i tożsamości (endogeniczny kapitał społeczny). Następnie analizuje się etapy realizacji strategii rozwoju lokalnego, z wykorzystaniem szeroko rozumianego kapitału endogenicznego, działalności głównych aktorów, rezultatów i barier hamujących wprowadzanie strategii.

Badanie roli kapitału endogenicznego w rozwoju małych miast prowadzi się na przykładzie trzech małych miast wielkopolskich, zróżnicowanych pod względem wielkości i pełnionych funkcji administracyjnych. Są to ośrodki o funkcjach miast powiatowych: Nowy Tomyśl (15 tys. mieszkańców), Wolsztyn (13,4 tys.) i będący siedzibą gminy miejsko-wiejskiej: Koźmin Wlkp. z powiatu krotoszyńskiego (6,7 tys.) (docelowo w projekcie zostaną zbadane jeszcze dwa ośrodki: Murowana Goślina należąca od 2010 r. do projektu Cittaslow i Sieraków o funkcjach turystycznych). Przedstawione w opracowaniu wyniki są częścią międzynarodowego projektu badawczego *Small Towns in Eastern Europe: Small Towns Development Perspectives Using Local Resources and Networks* realizowanego przez Leibniz-Institut Fur Landeskunde w Lipsku. W projekcie, oprócz przypadków polskich miast, analizowane są strategie rozwoju wybranych małych miast niemieckich, estońskich, łotewskich i litewskich.

Metodologia badań była jednakowa dla wszystkich małych miast w analizowanych krajach. W pierwszym etapie badań dokonano analizy stron internetowych badanych miast i analizy oficjalnych dokumentów: strategii rozwoju, planów rozwoju badanych miast i innych, i na tej podstawie zidentyfikowano kapitał endogeniczny małego miasta. W drugim etapie przeprowadzono pogłębione wywiady z osobami publicznymi: burmistrzem, przedstawicielami wydziału promocji miast, członkami lokalnych stowarzyszeń i organizacji. Tam gdzie było to możliwe wykorzystano informacje z artykułów prasowych i publikacji książkowych.

2. Nowy Tomyśl – przypadek 1

2.1. Charakterystyka społeczno-gospodarcza

Nowy Tomyśl jest młodym miastem, prawa miejskie otrzymał w XVIII w. Miasto położone jest 60 km na zachód od Poznania. Nowy Tomyśl ma dobre położenie komunikacyjne. Przez miasto przechodzą drogi wojewódzkie: nr 302 do Zbąszynia, nr 305 do Wolsztyna, nr 307 do Poznania. Blisko Nowego Tomyśla przechodzi droga krajowa nr 2 (E30). Połączenie z resztą kraju i zagranicą zapewnia przebiegająca przez teren gminy autostrada A-2, a w odległości 3 km od miasta znajduje się wę-

zeł autostradowy. Nowy Tomyśl leży przy międzynarodowej linii kolejowej Berlin –Warszawa–Moskwa. Miasto ma obwodnicę. Od 1999 r. miasto Nowy Tomyśl ponownie pełni funkcję ośrodka powiatowego, jest również siedzibą władz gminnych. W skład powiatu nowotomyskiego wchodzi łącznie 6 gmin. W 2008 r. Nowy Tomyśl liczył 15 000 mieszkańców, od 2000 r. 15 500. widoczna jest tendencja spadku liczby ludności miasta, głównie na skutek ujemnego salda migracji. W 2008 r. saldo migracji wynosiło -6,9%, a przyrost naturalny 3,4%.

Nowy Tomyśl cechuje się usługowo-przemysłową strukturą gospodarki (2008 r.). W sektorze usług pracuje 59% ogółu zatrudnionych, w przemyśle 40% i 1% w rolnictwie. Pozytywną cechą gospodarki Nowego Tomysła jest jej silna dywersyfikacja. W mieście rozwinęły się przemysły: elektromaszynowy, precyzyjny, spożywczy, chemiczny, drzewny. Najbardziej znaną i największą firmą jest „Aesculap Chifa” sp. z o.o., produkująca narzędzia chirurgiczne, należąca do niemieckiego koncernu B. Braun Melsungen AG. Inne duże firmy to „Top-Tomyśl – produkujący wyroby mleczarskie, „Bartex” – największy polski importer win i zakład „Phoenix Contact” produkujący złącza przemysłowe. Przemysł drzewny reprezentowany jest przez kilkanaście małych rodzinnych firm zajmujących się produkcją wyrobów z wikliny.

2.2. Wizja rozwoju miasta

Rozwój gospodarczy miasta wiąże się z pozyskiwaniem nowych inwestorów krajowych i zagranicznych wykorzystujących najnowsze technologie produkcyjne. Czynniki sprzyjającymi są: dogodne położenie komunikacyjne miasta i dobre przygotowanie i wsparcie lokalnej administracji przy podejmowaniu decyzji o lokalizacji działalności gospodarczej. Ważnym elementem rozwoju gospodarczego jest wspieranie rozwoju małych lokalnych firm, w tym rodzinnych zakładów wikliniarsko-plecionkarskich, w których tradycyjne umiejętności wyplatania przekazywane są z pokolenia na pokolenie.

Rozwój miasta przy wykorzystaniu zasobów endogenicznych odbywa się zgodnie z hasłem: „Nowy Tomyśl Miasto i Gmina tu króluje Polska Wiklina, Chmiel i Szparagi też” Przyjęto się powiedzenie „WIKLI – NOWY TOMYŚL”. W mieście dużą rolę przywiązuje się do organizowania imprez lokalnych: Jarmark Chmielo-Wikliniarski, Światowy Festiwal Wikliny i Plecionkarstwa, Konferencje Szparagowe i oraz do wzmacniania promocji specyficznych atutów miasta, zwłaszcza wikliniarstwa i plecionkarstwa.

2.3. Współpraca między władzą a organizacjami

W Nowym Tomyslu działa kilkanaście organizacji i stowarzyszeń, które aktywnie współpracują z władzami lokalnymi. Najważniejsze to: Stowarzyszenie Plecionkarzy i Wikliniarzy Polskich, Polski Związek Producentów Chmielu, Polski Związek Producentów Szparaga. Bardzo ważna w tworzeniu wizerunku miasta jest współ-

praca władz samorządowych ze Stowarzyszeniem Plecionkarzy i Wikliniarzy Polskich, bardzo aktywnym członkiem stowarzyszenia jest Andrzej Pawlak – „człowiek dzięki, któremu Nowy Tomyśl stał się niekwestionowaną stolicą polskiej wikliny” (gazeta „Głos Wielkopolski”, kwiecień 2009). Stowarzyszenie działało nieformalnie od 1999 r., zarejestrowane zostało w 2004 r, liczy ponad 60 członków z terenu całego kraju – plecionkarzy i wikliniarzy. Celem stowarzyszenia jest popularyzacja wiedzy i podnoszenie kwalifikacji zawodowych plecionkarzy i wikliniarzy, obrona interesów zawodowych plecionkarzy i wikliniarzy z całej Polski, organizowanie wystaw, pokazów, szkoleń, współpraca z władzami lokalnymi i realizacja projektów promocyjnych na rzecz rozwoju lokalnego.

2.4. Działania na rzecz rozwoju endogenicznego miasta

Władze miasta we współpracy ze Stowarzyszeniem Plecionkarzy i Wikliniarzy Polskich i przy wsparciu innych organizacji i przedsiębiorstw realizują konsekwentnie projekt „Wiklinowe miasto – WIKLI – NOWY TOMYŚL”. Pieniądze na jego realizację pochodzą głównie z budżetu lokalnego, od lokalnych stowarzyszeń i organizacji – jako wkład finansowy lub jako własna praca członków bez wynagrodzenia, oraz od przedsiębiorstw lokalnych i ze środków unijnych.

Nowy Tomyśl i okolice to region od dawna słynący z upraw chmielu i wikliny. Nawiązaniem do tych tradycji jest organizowany od lat 70. na przełomie sierpnia i września Jarmark Chmielo-Wikliniarski. Dynamiczna promocja miasta w myśl hasła „Wiklinowe miasto – WIKLI – NOWY TOMYŚL” rozpoczęła się w 2000 r. Zrealizowano następujące projekty:

2000 r. – wyplecenie największego wiklinowego kosza świata wpisanego do Księgi Rekordów Guinnessa (2006 r. – renowacja kosza);

2003 r. – budowa Wiklinowej Muszli Koncertowej;

2004 r. – projekt wiklinowego deptaku „Nowy Tomyśl wszedł do Unii Europejskiej wiklinowym deptakiem”;

2006 r. – budowa stodoły olęderskiej w której ma miejsce ekspozycja prac z wikliny powstałych na Plenerach Wikliniarskich, Piknikach Wikliniarskich, Spotkaniach Plecionkarzy;

2007 r. – organizacja Światowego Festiwalu Wikliny i Plecionkarstwa w którym wzięli udział przedstawiciele z 14 państw z 3 kontynentów: Europy, Azji, Afryki;

2008 r. – budowa wiklinowego igloo – Wigloo;

2009 r. – promocyjna akcja proekologiczna „Zamień foliówkę na wiklinówkę” Akcją zainteresowały się poznańskie media: Radio Merkury, „Gazeta Wyborcza”, telewizja regionalna TVP3.

Planuje się zoorganizowanie w sierpniu 2011 r. II Światowego Festiwalu Wikliny i Plecionkarstwa oraz budowę wiklinowej wyspy ptaków w nowotomyskim Parku Kultury i Wypoczynku.

3. Wolsztyn – przypadek 2

3.1. Charakterystyka społeczno-gospodarcza

Wolsztyn to miasto o długich tradycjach, założone przez Cystersów. Najprawdopodobniej miasto otrzymało prawa miejskie w XV w. Wolsztyn położony jest 70 km na południowy zachód od Poznania. Najważniejszym elementem układu komunikacyjnego jest droga krajowa nr 32 z Poznania do Zielonej Góry łącząca drogę krajową nr 5 z Poznania do Wrocławia z drogą krajową nr 3 ze Szczecina do Zielonej Góry. Autostrada A2 przebiega w odległości 25 km od Wolsztyna. Przez miasto przebiega linia kolejowa, która łączy miasto z Poznaniem i Leszmem.

Od 1999 r. miasto Wolsztyn pełni funkcję ośrodka powiatowego, jest również siedzibą władz gminnych. W skład powiatu wolsztyńskiego wchodzi łącznie 3 gminy.

W 2008 r. Wolsztyn liczył 13 461 mieszkańców, po 1999 r. (13 730 mieszkańców) widoczny jest stały spadek liczby ludności, głównie na skutek ujemnego salda migracji. W 2008 r. saldo migracji było ujemne i wynosiło aż -7,0%, a przyrost naturalny 0,7%.

Wolsztyn cechuje się usługowo-przemysłową strukturą gospodarki (2008 r.) W sektorze usług pracuje 64% ogółu zatrudnionych, w przemyśle 32% i pozostałe 4% w rolnictwie. Gospodarka Wolsztyna jest silnie zdywersyfikowana. W mieście rozwinęły się przemysły: maszynowy, spożywczy, drzewny, metalowy. W Wolsztynie funkcjonuje od 2006 r. zakład należący do światowego koncernu Firestone, który produkuje, głównie na eksport, amortyzatory do autobusów i ciężarówek. Przemysł spożywczy reprezentują: Zakład Przetwórstwa Mleka „Mlecz” i Okręgowa Spółdzielnia Mleczarska. W branży drzewnej działa Fabryka Mebli „Szynaka Meble”. Przemysł metalowy reprezentuje Wolsztyńska Fabryka Okuć „Wolmet”.

3.2. Wizja rozwoju miasta

Wolsztyn to silny gospodarczo ośrodek o dobrych warunkach do rozwoju turystyki. Miasto położone jest nad jeziorami, w mieście znajduje się Park Miejski (17 ha), funkcjonuje Parowozownia, Skansen Budownictwa Ludowego Zachodniej Wielkopolski, Muzeum rzeźbiarza Marcina Rożka i Muzeum lekarza Roberta Kocha, przystań żeglarsko-kajakowa. Hasłem promującym miasto i gminę jest „Wolsztyn pełną parą...”, zaproponowane przez obecnego burmistrza i jego zespół w trakcie kampanii wyborczej w 2002 r. Wiąże się ono z wizją dynamicznego rozwoju społeczno-gospodarczego miasta bazującego na rozwoju turystyki. Misją miasta i gminy Wolsztyn to zrównoważony rozwój turystyki prowadzący do umocnienia gospodarki i społeczności oraz wzrostu konkurencyjności. Hasło promocyjne nawiązuje też do elementu wyróżniającego miasto w skali krajowej i europejskiej. Obiektem tym jest jedyna czynna w Europie parowozownia (druga jest w Chinach), która powstała w 1907 r. Wolsztyńska parowozownia to dziś jedyne miejsce w Europie, gdzie zgodnie z rozkładem jazdy jako pociąg

osobowy wyjeżdża w trasę stary parowóz (Wolsztyn–Poznań). To odróżnia wolsztyńską parowozownię od muzeum czy skansenu parowozów i stanowi symbol miasta.

3.3. Współpraca między władzą a organizacjami

Współpraca władz samorządowych z instytucjami lokalnymi układa się bardzo dobrze. Władze samorządowe, Gminne Centrum Informacji (GCI) i grupa „Piękno wolsztyńskich parowozów” w celu utrzymania regularnych przejazdów trakcji parowej i promocji Parowozowni muszą współpracować ze spółką kolejową PKP CARGO (właścicielem Parowozowni) i z Urzędem Marszałkowskim w Poznaniu. Współpraca ta nie układa się w sposób zadowalający. Problemem jest uzyskanie odpowiedniej ilości środków na bieżące i okresowe naprawy taboru i na szkolenie nowych maszynistów mogących prowadzić parowozy. Stan techniczny taboru pogarsza się i przedłuża się ich pobyt w naprawach, powoduje to, że parowozy często wypadają z trasy i są zastępowane lokomotywą spalinową. To, że Parowozownia pozostaje w strukturach spółki kolejowej PKP CARGO, uniemożliwia jej samodzielne aplikowanie o fundusze unijne.

3.4. Działania na rzecz rozwoju endogenicznego miasta

W celu bardziej skutecznej promocji miasta i gminy Wolsztyn w 2004 r. utworzono Gminne Centrum Informacji (GCI). Centrum tworzy pozytywny wizerunek miasta jako miejsca przyjaznego gościom, atrakcyjnego turystycznie, kulturalnie i gospodarczo. GCI reprezentuje miasto na krajowych i międzynarodowych targach turystycznych. W celu rozwoju turystyki i wypracowania markowego produktu turystycznego w 2007 r. GCI przystąpiło do projektu „Turystyka Wspólna Sprawa” i założyło grupę partnerską „Piękno wolsztyńskich parowozów”. W skład grupy wchodzi przedstawiciele samorządów z powiatu wolsztyńskiego, bazy noclegowo-gastronomicznej, Nadleśnictwa Wolsztyn, spółki kolejowej PKP CARGO w Poznaniu. Priorytetowym celem grupy jest zdynamizowanie działań nad funkcjonowaniem wolsztyńskiej Parowozowni. Działania mają lepiej przygotować Parowozownię do obsługi ruchu turystycznego i pozwolić na szersze wykorzystanie jej możliwości, np. większa liczba imprez parowozowych. Udało się to zrealizować w 2008 r., kiedy w sezonie uruchomiono dodatkowo 8 turystycznych przejazdów pociągami retro – parowozami, np. pociąg „Poznaniak” będący akcją promocyjną gminy Wolsztyn i produktu turystycznego „Piękno wolsztyńskich parowozów” podczas czerwcowego Jarmarku Świętojańskiego w Poznaniu.

Od kilku lat corocznie w ramach „Dni Wolsztyna” (na początku maja) odbywa się niepowtarzalna impreza „Parada Parowozów”, podczas której „parowozy na czele z „Piękną Heleną” prezentują się, jak modelki na pokazie mody”. Impreza przyciąga kilka tysięcy miłośników parowozów z kraju i Europy i dzięki niej miasto Wolsztyn jest znane poza granicami kraju. „Dzięki parowozom Wolsztyn stał się chyba bardziej znany poza granicami Polski niż w kraju”.

Miasto Wolsztyn położone jest nad jeziorami i ma dobre warunki do rozwoju turystyki. Wykorzystując to położenie przy dofinansowaniu ze środków unijnych wyznaczono przebiegający nad Jeziorem Wolsztyńskim „Szlak Żurawi”. Jest to ekologiczny szlak pieszo-rowerowy obejmujący obszary cenne przyrodniczo. Planuje się również wybudowanie do 2011 r. dużego centrum rekreacyjno-wypoczynkowego „Fala Park” (basen, siłownia, kręgle, fitness).

4. Koźmin Wlkp. – przypadek 3

4.1. Charakterystyka społeczno-gospodarcza

Koźmin Wielkopolski jest jednym z najstarszych miast Wielkopolski. Prawa miejskie otrzymał w XIII w. Miasto położone jest w południowej części Wielkopolski w odległości 87 km od Poznania. Przez miasto przebiega droga krajowa nr 15 do Trzebnicy i Torunia oraz droga wojewódzka nr 438 do Borku Wlkp. Przez Koźmin Wlkp. przebiega linia kolejowa, jednak redukcja liczby kursów spowodowała, że obecnie ma ona małe znaczenie dla miasta. Brak jest obwodnicy miasta, ale inwestycja ma być realizowana w najbliższym czasie.

Miasto i gmina Koźmin Wielkopolski od 1999 r. wchodzi w skład powiatu krotoszyńskiego. Miasto jest siedzibą władz gminnych. Gmina Koźmin Wlkp. jest jedną z sześciu gmin powiatu krotoszyńskiego.

W 2008 r. Koźmin Wlkp. liczył 6712 mieszkańców, od 2003 r. (6680) widoczny jest niewielki wzrost i stabilizacja liczby ludności miasta, na skutek niskich wartości salda migracji i ruchu naturalnego. W 2008 r. saldo migracji wynosiło -3,7%, a przyrost naturalny -0,3%.

Koźmin Wlkp. cechuje się przemysłowo-usługową strukturą gospodarki (2008 r.) W sektorze przemysłu pracuje 47% ogółu zatrudnionych, w usługach 46% i relatywnie dużo w rolnictwie – 7%. Gospodarka Koźmina Wlkp. jest zdywersyfikowana, ale ma ograniczoną liczbę miejsc pracy. W mieście rozwinęły się przemysły: chemiczny, metalowy, drzewno-papierniczy, spożywczy i szklarski. Największe przedsiębiorstwa miasta należą do branży chemicznej. Są to: „Pro-Met” produkujący zbiorniki retencyjne i rury polietylenowe oraz „Adpal” produkujący świece i znicze. Przemysł metalowy reprezentuje firma „Henmar” produkująca sprzęt laboratoryjno-medyczny i kabiny do ciągników rolniczych. W branży szklarskiej działa firma „Lotos” wytwarzająca ręcznie produkowane i dekorowane ozdoby choinkowe.

4.2. Wizja rozwoju miasta

Miasto Koźmin Wlkp. określane jest mianem „miasta kwiatów i zieleni”. Miasto charakteryzuje się dużą powierzchnią parków i ogrodów. Jest to pozostałość renesansowego ogrodu przy Zamku Koźmińskim (obecnie szkoła), najstarszych ogrodów

działkowych w Polsce (XVI w.) i działalności związanej z funkcjonowaniem do lat 50. XX w. słynnej w Polsce szkoły ogrodniczej. Nawiązanie do lokalnej tradycji ogrodniczej stało się podstawą tworzenia wizerunku miasta i pomysłu na realizację wieloletniego projektu „Ogrody naszego świata” autorstwa R. Barka z 2004 r. Celem projektu jest przekształcenie Koźmina Wlkp. w miasteczko tematyczne, tj. miasto ogrodów. Realizacja tego projektu, podnoszenie jakości infrastruktury społecznej (edukacja, ochrona zdrowia) i technicznej (planowana budowa obwodnicy miasta i następnie rewitalizacja centrum miasta, na temat której przeprowadzono konsultacje społeczne) ma uczynić z Koźmina Wlkp. miasto o bardzo dobrych warunkach i jakości życia (dużo zieleni, spokój, czyste powietrze). Natomiast ze względu na ograniczone możliwości rozwoju gospodarczego ludność Koźmina Wlkp. ma możliwości zatrudnienia w sąsiednich ośrodkach średniej wielkości: Krotoszynie, Jarocinie, Pleszewie, Ostrowie Wlkp. Miasto Koźmin Wlkp. ma pełnić także funkcję ośrodka turystyki weekendowej. Podstawą jest wykorzystanie dużej powierzchni terenów zieleni, istniejąca baza sportowo-rekreacyjna (m.in. odkryty basen) oraz modernizacja i rozbudowa zaplecza gastronomicznego, bazy hotelowej i ścieżek rowerowych.

4.3. Współpraca między władzą a organizacjami

Ważnym elementem w realizacji działań na rzecz wizerunku miasta ogrodów i zieleni jest współdziałanie władz lokalnych z Towarzystwem Miłośników Ziemi Koźmińskiej, lokalnymi szkołami i autorem koncepcji systemów zieleni miejskiej. Współpraca polega na wzajemnych konsultacjach i organizacji warsztatów z udziałem uczniów miejscowych szkół i aktywnej części społeczeństwa. Jednak pewnym problemem jest słabsza współpraca organizacji lokalnych między sobą.

4.4. Działania na rzecz rozwoju endogenicznego miasta

Towarzystwo Miłośników Ziemi Koźmińskiej wspólnie z władzami samorządowymi realizują projekt „Ogrody naszego świata” autorstwa R. Barka (członka Towarzystwa Ziemi Koźmińskiej). Realizacja projektu rozpoczęła się w 2004 r. W pierwszym etapie zaprojektowano logo projektu (kwiaty, liście), które przyjęto za logo miasta i ustawiono je na wszystkich drogach wjazdowych do miasta. W kolejnym etapie każda szkoła zaprojektowała i utworzyła przyszkolny ogród tematyczny. Towarzystwo temu warsztaty tematyczne z udziałem uczniów, nauczycieli i twórcy projektu. Przy szkołach powstały i są do dziś pielęgnowane następujące ogrody tematyczne: renesansowy, pnący, czasu, ptaków, skalny, wiejski. Następnie w ramach warsztatów studenckich, w których brali udział studenci z Wydziału Architektury Politechniki Poznańskiej dokonano inwentaryzacji szaty roślinnej na terenach zamkowych i wykonano projekt zagospodarowania terenów wokół zamku, mający na celu rekonstrukcję ogrodu renesansowego (projekt jest w trakcie realizacji). Sporządzono

również plan modernizacji i rozpoczęto remont budynku szklarni z XIX w., w której uprawiano winorośl, tzw. Winnicy. W przyszłości ma to być miejsce spotkań, klub, galeria. Kolejnym elementem planu jest utworzenie na terenach należących do Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych muzeum rolnictwa. W tym celu są już gromadzone eksponaty, подарowane przez szkołę lub zakupione przez gminę. W ramach projektu samorząd podjął decyzję o realizacji dużego założenia pod nazwą „Park Doliny Orli”. Park powstaje na terenach stanowiących własność miasta. Na terenie parku ma powstać zbiornik wodny, ścieżka dydaktyczna oraz promenada spacerowa. Park ma jednocześnie stanowić obszar łączący poszczególne tereny zieleni miasta (ogrody, mniejsze parki) w jeden spójny system zieleni.

Jednocześnie cały czas prowadzona jest bieżąca pielęgnacja zieleni i parków miejskich, a od 1994 r. odbywa się w mieście coroczny konkurs (z nagrodami pieniężnymi) na najbardziej zielone i ukwiecone domy, balkony i działki.

Podsumowanie

Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że w badanych małych miastach strategie rozwoju wykorzystujące kapitał endogeniczny ośrodków są odmienne i realizowane z różnymi efektami.

Przyjęta strategia rozwoju miasta Nowy Tomyśl odnosi sukces. Wyraża się to w dwóch aspektach. Po pierwsze, miasto Nowy Tomyśl dzięki promocji opartej na wiklinie stał się ośrodkiem rozpoznawalnym w kraju. W przyszłości przez organizację Światowego Festiwalu Wikliny i Plecionkarstwa ma szansę zaistnieć na arenie międzynarodowej. Drugim aspektem jest zwiększenie integracji władz samorządowych z organizacjami i mieszkańcami. Na wizerunek Nowego Tomyśla, obok władz samorządowych i organizacji, pracują poszczególni mieszkańcy, którzy „odczuwają silne poczucie więzi ze swoim produktem regionalnym – wikliną. Wiklina – nadała niepowtarzalność ich ziemi, pozbawiła ją anonimowości i określiła jej tożsamość. Wiklina motywuje do działania, a jego skutkiem jest rozwój gminy.

Miasto i gmina Wolsztyn ma bardzo dobre podstawy do rozwoju turystyki i rekreacji. Gmina Wolsztyn jest turystyczną wizytówką Wielkopolski. Władze dbają o polepszenie wizerunku miasta – obecnie prowadzona jest rewitalizacja centrum (nowa infrastruktura, zieleni). Wygląd miasta korzystnie się zmienia. Niezaprzeczalnie wolsztyńska Parowozownia jest unikatową atrakcją turystyczną na miarę światową. Mimo to nie wszyscy zdają sobie sprawę z powagi sytuacji. Zdarza się, że w sezonie wakacyjnym nie kursują parowozy na liniach osobowych do Poznania, a turyści przyjeżdżają właśnie w tym celu do Wolsztyna. Można w tym przypadku mówić o zewnętrznej barierze utrudniającej promocję zasobów lokalnych. Szansą na rozwiązanie tego problemu może być planowane na grudzień 2010 r. powstanie nowej spółki. Wówczas samorząd będzie w 51% właścicielem Parowozowni a, spółka kolejowa PKP CARGO w 49%.

W Koźminie Wlkp. cykl działań związanych z wykorzystaniem kapitału endogenicznego jest realizowany od 2004 r. Dąży się do tworzenia i utrwalania wizerunku Koźmina Wlkp. jako miasta ogrodów i miasta o wysokim standardzie życia i jakości środowiska przyrodniczego, miasta przyjaznego mieszkańcom. Można powiedzieć, że przyjęta strategia rozwoju miasta częściowo odnosi sukces, ponieważ istnieją pewne ograniczenia wewnętrzne. Aby w dłuższym okresie osiągnąć ten sukces niezbędna jest kontynuacja lokalnej edukacji przestrzennej dzieci i młodzieży w szkołach, współdziałanie organizacji pozarządowych między sobą i z samorządem, chęć i umiejętność pozyskania dodatkowych środków na realizację projektu z funduszy unijnych oraz bardziej dynamiczne działania prospołeczne mieszkańców.

Literatura

- Barek R., 2009, *Małe miasto – proces przemian ku miasteczku tematycznemu. Przykład Koźmina Wielkopolskiego*, [w:] *Specyfika odnowy małych i średnich miast w Polsce*, J. Poczobut (red.). Kraków, s. 321-330.
- Ekspertski Projekt Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do roku 2033 (EP KPZK)*, MRR.
- Grzelak-Kostulska E., Hołowiecka B., 2010, *Polska krajowa sieć cittaslow szansą dla małych miast?* [w:] *Transformacja funkcji miejskich w ośrodkach lokalnych*, K. Heffner, A. Polko (red.). Katowice, s. 65-74.
- Heffner K., 2008, *Funkcjonowanie miast małych w systemie osadniczym Polski w perspektywie 2033 r. – rekomendacje dla KPZK*. Ekspertyza wykonana w ramach *Ekspertskiego Projektu Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do roku 2033 (EP KPZK)*, MRR.
- Korcelli P., 2007a, *Podstawowe węzły układu osadniczego Polski na tle europejskiego systemu osadniczego (aglomeracje-metropolie)*. Biuletyn KPZK PAN, z 233, Warszawa, s. 87-113.
- Korcelli P., 2007b, *Podstawowe węzły układu osadniczego Polski na tle europejskiego systemu osadniczego (aglomeracje-metropolie)*. Zarys referatu na konferencję *Rola polskiej przestrzeni w integrującej się Europie*. Jabłonna k. Warszawy, 24-25 kwietnia 2007.
- Kwiatkiewicz-Sołtys A., 2009, *Krzeszowice – czy przespły okres transformacji?* [w:] *Strefa podmiejska i małe miasta w okresie transformacji*, I. Jażdżewska (red.). Łódź, s. 159-167.
- Marszał T., 2009a, *Funkcja przemysłowa małych miast*. Wyd. UŁ.
- Marszał T., 2009b, *Funkcja usługowa małych miast*. Wyd. UŁ.
- Namyślak B., 2010, *Szanse i bariery rozwoju małych miast na przykładzie Kamiennej Góry*, [w:] *Transformacja funkcji miejskich... op. cit.*, s. 197-210.
- Parysek J. J., 2001, *Główne problemy i kierunki rozwoju miast polskich na tle przemian strukturalnych miast Europy*. Nowoczesne zarządzanie rozwojem miast, Słubice, s. 51-74.
- Poczobut J., 2009, *Specyfika odnowy małych i średnich miast w Polsce*. Kraków.
- Slenczek M., Sikorski D., 2009, *Kowary od przemysłu do turystyki*, [w:] *Strefa podmiejska i małe miasta..., op. cit.*, s. 103-114.
- Strategia Rozwoju Kraju 2007-2015*. Dokument przyjęty przez Radę Ministrów, 29 listopada, 2006.

Struczyński J., 2009, *Rewitalizacja zamku w Gniewie w oparciu o odtwórstwo historyczne*, [w:] *Specyfika odnowy...*, op. cit., s. 309-320.

Tkocz M., Zuzńska-Żyśko E., Pytel S., 2009, *Wisła – jeden z ośrodków turystycznych w zapleczu Katowickiego Obszaru Metropolitalnego*, [w:] *Funkcja usługowa małych miast*, T. Marszał (red). Wyd. UŁ, s. 89-108.

Wywiady przeprowadzone w Nowym Tomysłu, Wolsztynie, Koźminie Wlkp. z przedstawicielami instytucji samorządowych i stowarzyszeń lokalnych. Czerwiec-lipiec, 2010.